

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Projekt Společné vzdělávání a podpora škol krok za krokem. Implementace Akčního plánu inkluzivního vzdělávání – metodická podpora (APIV-A) je spolufinancován Evropskou unií.

VYUŽÍVÁNÍ VYBRANÝCH PROSTŘEDKŮ ALTERNATIVNÍ A AUGMENTATIVNÍ KOMUNIKACE V PŘEDŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ II

Mgr. Jana Šarounová
Mgr. Lenka Říhová

Společné vzdělávání
a podpora škol krok za krokem

OBSAH

- 1. VSTUPNÍ DIAGNOSTIKA DÍTĚTE S NKS**
- 2. SLOVNÍ ZÁSoba**
- 3. PŘIPRAVENÉ PROSTŘEDÍ**
- 4. DRUHY KOMUNIKAČNÍCH MATERIÁLŮ**
- 5. JAK ZAČÍT**
- 6. DEN V MŠ**
- 7. PROGRAMY PRO AAK**
- 8. KOMUNIKAČNÍ APLIKACE**
- 9. PŘEDČTENÁŘSKÁ GRAMOTNOST**
- 10. MODELOVÁNÍ**

1. VSTUPNÍ DIAGNOSTIKA DÍTĚTE S NARUŠENOU KOMUNIKAČNÍ SCHOPNOSTÍ

Význam a způsob vstupní diagnostiky dítěte s NKS

Když si uvědomíme, jakým způsobem si dítě “říká” o to, co chce nebo nechce, dokážeme lépe určit a nastavit strategie, které by mohly komunikaci rozvinout a zlepšit.

Základní pojmy

Když mluvíme o KOMUNIKACI, máme na mysli jakýkoliv způsob DOROZUMÍVÁNÍ (neverbální i verbální), jakékoliv používání JAZYKA jako nástroje komunikace (orální, manuální, taktilní)

- **Komunikační funkce** - důvod *PROČ* komunikujeme
- **Komunikační forma** - způsob chování, které používáme při komunikaci - *JAK*
- **Komunikační partneři** jsou lidé, se kterými komunikujeme *KDO, S KÝM*
- **Komunikační kontext** - místa a situace, *KDE* komunikujeme
- **Komunikační příležitost** - časové období, *KDY* máme příležitosti ke komunikaci
- **Komunikační sdělení** - obsah komunikace

Komunikační funkce

Hlavní důvody komunikace

- *Možnost odmítnout*
- *Možnost získat, co chci*
- *Navázání sociálních vztahů*
- *Vyjadřovat názor, komentovat*
- *Ptát se, hodnotit*

Komunikační forma

Preverbální (jiné než pomocí slov)

- Fyzická manipulace - snaha o uchopení
- Podávání - předání objektu za konkrétním účelem
- Dotek - sahá na objekt
- Ukázání - ukazuje na objekt, ale nebere si ho
- Oční zaměření - dívá se směrem k objektu zájmu
- Změna vzdálenosti - přiblížení nebo oddálení
- Gesta hlavy - ano, ne
- Výraz obličeje - úsměv, zamračení
- Sebeпоškozování - škrábání, kousání,
- Agrese - bití, kousání, kopání ostatních
- Vztekání - křik, válení se na zemi
- Pláč / fňukání - zdůraznění své potřeby
- Vokalizace - všechny zvuky, které nejsou slovy
- Jiné - vlastní tvary slov pro označení objektů

Verbální (způsoby komunikace pomocí slov)

- Okamžitá echolálie - dítě opakuje to, co je slyšet, ihned po vyslechnutí
- Opožděná echolálie - dítě opakuje to, co bylo slyšet dříve
- Jednoslovné vyjádření (př. slovo “pes” znamená - chci psa, konstatování: vidím psa, otázka týkající se psa ...)
- víceslovné vyjádření - používá dvě nebo více slov, která nenapodobují něco slyšeného

Tři úrovně komunikačního chování

- A. Dítě nemá ještě kontrolu nad svým chováním, ale reaguje na podněty. Jeho reakce ukazují, jak se cítí.
- B. Dítě ovládá své chování, ale nepoužívá ho k tomu, aby se snažilo komunikovat, neuvědomuje si zatím, že svým chováním může vyjádřit sdělení.
- C. Dítě se jasně snaží vyjádřit své potřeby prostřednictvím gest, zvuků či hlasovými projevy. Ke komunikaci používá některé z následujících typů chování: gesta, rané hlasové projevy, symbolické formy komunikace - konkrétní trojrozměrné symboly, obrázkové symboly, znaková řeč.

Sedm stupňů komunikace

Neúmyslné chování - Chování, které člověk neovládá, ale které vypovídá o jeho celkovém stavu (např. pohodlí, nepohodlí, hlad, ospalost). 0-3 měsíce věku.

Úmyslné chování - Chování, které již člověk ovládá, ale které ještě záměrně nepoužívá ke komunikaci (usuzujeme z pohybů těla, výrazu obličeje, vokalizace). 3-8 měsíců věku.

Nekonvenční presymbolická komunikace - Chování je „pre-symbolické“ (nevyužívá symboly) a „nekonvenční“ (u starších jedinců nejsou společensky přijatelné. (např. zatahání za ruku). 6-12 měsíců věku.

Záměrná presymbolická komunikace - Chování je „pre-symbolické“ (nevyužívá symboly) a „konvenční“ (společensky přijatelné, v pozdějším věku jako doplněk. 12-18 měsíců věku.

Konkrétní symboly - Fyzicky se podobají tomu, co zastupují (obrázky, předměty, např. tkanička znamená „bota“, „ikonická“ gesta, např. poklepání na židli znamená „posad' se“ a zvuky, např. bzučení znamená „včela“). 12-24 měsíců věku, obvykle v kombinaci s gesty a slovy.

Abstraktní symboly - Fyzicky se NEPODOBAJÍ tomu, co zastupují (jazyk, znaková řeč a slova psaná Braillovým či běžným písmem). 12-24 měsíců věku.

Řeč (nejen ve smyslu mluvené řeči) - Symboly (konkrétní i abstraktní) se používají ve spojeních po dvou nebo třech (např. „chci džus“, „já jdu ven“) a kombinují se podle gramatických pravidel. Kolem 24. měsíce věku.

Metody ke zjištění způsobu komunikace

Komunikační matrix

Digitální online nástroj pro posouzení úrovně komunikace jedince v počátečních fázích vývoje.

Systém otázek a odpovědí umožní na základě pozorování a zkušeností vyhodnotit aktuální situaci, nastavit nejbližší cíle a sledovat pokrok.

www.communicationmatrix.org

Komunikační matrix - přehled

Pomůcka k vyhodnocení komunikačního matrixu; přehled
a souhrn hodnocených položek

Lenka Říhová, www.i-sen.cz

AAK vstupní formulář

Formát dotazníku s otevřenými otázkami

Praktické cvičení s diskuzí k jednotlivým položkám

Vyhodnocení a následné strategie

- určení úrovně, na které se dítě nachází
- naplňování postupných cílů
- volba vhodných strategií

Modelový příklad s vyhodnocením

- odpovědi na jednotlivé otázky, vycházející z pozorování reakcí a chování dítěte, konzultace s rodiči ...
- zohlednit kontext
- Škála: „Nepoužívá” “ Objevuje se” Zvládá”

Praktické cvičení na určení úrovně komunikace vybraného dítěte z praxe frekventantů

- *podle zadaných otázek*
- *úkol na příští setkání (práce s Komunikačním profilem Matrix online, dostupný z www.communicationmatrix.org a vstupním formulářem)*

2. SLOVNÍ ZÁSoba

Slovní zásoba - výběr

Sebelepší aplikace nezmůže nic bez poučeného a trpělivého komunikačního partnera.

Posud'te důležitost jednotlivých fází tvorby komunikačního systému

- diagnostika
- volba metody a pomůcky pro AAK (fotografie, komunikační tabulky, tablety,) znaky
- výběr slovní zásoby
- příprava komunikačních materiálů (tisk, aplikace v tabletu)
- zavádění do každodenní komunikace

Slovní zásoba

- Je třeba o ní mluvit dříve, než se pustíme do konkrétních návrhů materiálů a pomůcek pro alternativní komunikaci. Správná volba slovní zásoby je důležitá jak pro vytváření komunikačních knih a tabulek, tak pro užívání znaků.
- Slovní zásoba je to, čím „nakrmíme“ tabulky, elektronické pomůcky, k čemu vybereme znaky.

Cvičení 1

Práce s modelovou tabulkou ve dvojici

Jeden z dvojice má tabulku, na níž je připravena slovní zásoba pro určité sdělení. Její pomocí má beze slov reprodukovat sousedovi sdělení, které dostane na papírku, aby mu druhý co nejlépe porozuměl.

1. nejprve pouze ukazováním, bez doptávání na ANO-NE (napsat si, jak komunikační partner sdělení pochopil)
2. potom s doptáváním

Pozn.: Nabídnutý seznam slov v podpůrném metodickém materiálu na str. 3.

Rozbor komunikace

- Pocity obou komunikujících
- Co chybělo v tabulce?

Slovní zásoba - rozdělení

- jádrová (core vocabulary)
- tematická, okrajová (fringe vocabulary)

Jádrová slovní zásoba

- K jádrové slovní zásobě počítáme asi 200-300 slov, která se v daném jazyce nejčastěji užívají, patří sem např. takzvaná malá slova (já, ty, a, také, nebo, ne, s, jsem, co) a některá pomocná a způsobová slovesa (mít, moci, umět, být), která se v komunikaci objevují vlastně stále (Sachse, 2007; in ŠAROUNOVÁ, J., 2014,. str. 57). Stejná slova se užívají ve všech situacích a uvádí se, že s 200 základními slovy řekneme asi 80 procent toho, co potřebujeme a chceme sdělit (Nevers, 2010; in ŠAROUNOVÁ, J., 2014,. str. 57).
- Týká se řeči každého z nás, i dětí/lidí s mentálním postižením.

Co např. patří do jádrové slovní zásoby?

já, ty, můj - moje, tvoje

ne, konec/hotovo, ještě

mít rád/líbit, nemít rád/nelíbit,

chci/chtít, jít, být-je, mít, dát, dostat, říci, jít, vidět, bylo-bude, dělat, potřebovat

co, kdo, kde

nahoře, dole, tady, tam

ted', potom

velký, malý, stejný, jiný

pomoc

děkuji, prosím, promiň

Okrajová, tematická slovní zásoba

- obsahuje hlavně **podstatná jména** a pro danou oblast **specifická slovesa**, např. u jídla houska, brambory, maso, vařit, nalévat.....

Cvičení 2

Jádrová a tematická slovní zásoba ve dvou situacích

společná práce

hřiště a les

Pozn.: Nabídnutý seznam slov v podpůrném metodickém materiálu na str. 6.

Jádrová slovní zásoba pro AAK

- Z cca 200-300 základních slov vybíráme pro začátek různá slova **dle počátečních komunikačních kompetencí uživatele - nepokryjí tedy všechny situace.**
- Výběr jádrových slov pro AAK pomůcky **není pevně dán** - můžeme experimentovat, inspirovat se ze zahraničních zdrojů i vlastní zkušenosti.
- Existují různé seznamy v cizích jazycích, pro Čj je možné je přizpůsobit (většina slov podobná).
- V budoucnu - možná spolupráce s VŠ ohledně výběru slov.

Ilustrační tabulka jádrové slovní zásoby

Ukázka dostupné na

<https://www.i-sen.cz/clanky/komunikace/komplexni-komunikacni-a-organizacni-system-1-cast>

Cvičení 3

Slova pro jádrovou slovní zásobu

- ukázka dokumentu se seznamem cca 100 slov (překlad a úprava z AJ)
- společné rozebrání dokumentu - pokusit se ze seznamu vybrat prvních 10 slov

Pozn.: Seznam 100 nejčastěji používaných slov v podpůrném metodickém materiálu na str. 6 - 9.

Kolika slovy začít?

- Je to individuální pro každé dítě.
- Lze začít s tabulkou s méně slovy nebo zpočátku používat jen několik slov z tabulky s více slovy.
- Snažíme se pracovat mírně nad současnými jazykovými schopnostmi dítěte.
- Nevadí, když slov bude trochu více - zpočátku je budeme používat při řeči s dítětem hlavně my.
- Nová slova přidáváme postupně, používáme je (modelujeme), ale zároveň cíleně vytváříme situace, kdy se dítě učí jejich významu.

Carole Zangari

„S mluvícími dětmi obvykle užíváme jazyk mírně nad jejich současnými schopnostmi. Podobně v AAK používáme prostředky, které nám umožňují dělat totéž. Pokud dítě používá asi 12 slov, mohu začít s pomůckou, která má asi 18-24 slov. To mi dává prostor k tomu, abych s dítětem mluvila a umožnila mu poznávat slova, která ještě neumí. Můžeme o tom přemýšlet jako o žebříku. Pokud neposkytneme přístup k další příčce, nebude nikdo schopen lézt dál. Pokud poskytnu přístup pouze ke slovům, která dítě nyní zná, jak se naučí nová slova?“

„Více škody uděláme tím, když omezíme přístup ke slovní zásobě, než tím, že do ní zařadíme příliš mnoho slov.“

(Zangari, 2010; in ŠAROUNOVÁ, J., 2014, str. 56)

Je pro předškolní děti práce s jádrovou slovní zásobou složitá?

- Tabulku s jádrovou slovní zásobou by dítě samo o sobě užívat nezačalo, nerozumělo by jí, **klíčové je zpočátku naše užívání, kdy ukazováním na symboly doplňujeme svou řeč**, a tak seznamujeme dítě s významem slov a jejich používáním v různých situacích.
- Princip obdobný jako v komunikaci např. s batoletem (mluvíme na něj, aniž nám vše rozumí, mnohým opakováním slov během celého dne a v mnoha situacích se učí rozumět i postupně slova užívat).
- Důležité je užívat ji hned od začátku, nejde o nadstavbu!

(Předvedení práce s tabulkou jádrové slovní zásoby při řeči - líbí se mi, jak posloucháte, teď budeme ještě povídat, potom bude konec a půjdeme,... já nechci už mluvit, chci, abyste mluvili vy. Ještě mám povídat?)

Důvody práce s jádrovou slovní zásobou

Potřebujeme ji vůbec? (viz cvičení na začátku)

- Její pomocí je sdělení komplexnější, jasnější.
- Rozšiřuje komunikaci tak, aby nebyla omezena jen na žádost či výběr či odpověď na otázku.
- Vede k aktivnímu vyjadřování.
- Rozšíření jazykových kompetencí (tvorba vět, užívání více slovních druhů než podstatných jmen a sloves).

Cvičení 4

Pomůcky: připravená tabulka jádrové slovní zásoby

Zkuste s využitím této tabulky **s jádrovou slovní zásobou** vytvořit a zapsat věty nebo slovní spojení, ve kterých byste daná slova využili ve dvou různých situacích, například návštěva ZOO a návštěva bazénu.

K nim musíte do vět přidat slova **tematická**, která by musela být v jiné tabulce. Užitečné je zamyslet se, jak v dané situaci reaguje např. 1,5 leté dítě, jaká slova říká a jak my jeho řeč převádíme do celé věty (příklad **hú, není, ještě, čekat,)**

Příklad (nádraží):

vidím **vlak**, **vlak pojede** potom, **ještě chci vlakem**, **dám průvodčímu lístek**, **nechci jet**, **Vlak se mi líbí**,
vlak není, **ještě chci vidět vlak**, **slyším vlak**

Pozn.: Podrobněji ke cvičení 4 v podpůrném metodickém materiálu, str. 10 - 13.

Pamatujme!

Ať už budeme vytvářet jakýkoliv **komunikační materiál** (komunikační tabulky, kartičky, knihy, mřížky v tabletu) nebo používat s dítětem **znaky**, měli bychom vždy použít obě složky slovní zásoby, jádrovou i tematickou!

Cvičení 5

Práce se seznamy slov tematické-okrajové slovní zásoby (pro ucelený materiál)

Které z témat Vám přijde pro začátek

- nejdůležitější
- málo motivující
- hodně motivující

Jde vždy v praxi zcela rozlišit, co patří do jádrové slovní zásoby a co do okrajové?

Pozn.: Příklady seznamů slov okrajové tematické zásoby k dispozici v podpůrném metodickém materiálu na str.14.

Cvičení 5a

Práce se seznamy slov

Zkuste, zda byste v seznamu našli potřebnou slovní zásobu např. pro aktivity ranního kruhu (v různých položkách seznamu).

Pozn.: Příklad slov okrajové tematické zásoby k dispozici v podpůrném metodickém materiálu na str. 14.

Cvičení 6

Okrajová i tematická slovní zásoba pro konkrétní aktivity

Práce s kopiemi komunikačních materiálů pro denní aktivity pro konkrétní dítě (jádrová i okrajová - tematická), napsat některé příklady komunikačních situací a vět, které v nich lze pomocí materiálu s dítětem vytvářet.

Pozn.: Lze čerpat ze seznamů, které jsou k dispozici v podpůrném metodickém materiálu.

Práce se znaky

Význam gest a znaků v AAK

- Vývojově gesta předcházejí rozvoj mluvené řeči. Jejich užívání je tedy zcela přirozené a vedle rozšíření možností komunikace může napomoci rozvoji mluvené řeči.
- Výzkumy v zahraničí vyvracejí obavu, že by znaky mohly zpomalit rozvoj řeči, naopak ho mohou podpořit (viz z praxe i znakování s miminky).
- Jde o motorickou činnost, která může napomoci i rozvoji řeči (rozvoj hrubé i jemné motoriky je nutným předpokladem pro rozvoj orální motoriky a tedy i řeči).
- Jsou vždy k dispozici, není třeba nic přenášet, vyhledávat ani řešit nabití pomůcky apod.
- Komunikace je rychlejší (tj. není třeba podávat kartičky, listovat, hledat a otvírat tablet...).
- Komunikace je přirozenější a snadněji se navazuje při ní oční kontakt než při práci se symboly a tabulkami.
- Stimulace vyjadřování ve slovních spojeních a celých větách je jednodušší (kombinovat znaky je mnohdy snazší než hledat a kombinovat různé symboly v tabulkách).
- Pomáhají v porozumění řeči druhých (ilustrativní znázornění pojmu při řeči, zpomalení toku řeči, znakování klíčových slov..).
- Pomáhají v lepším zapamatování a vybavení pojmu.
- **Nevýhody-problém při přechodu do ZŠ, problém v prostředí, kde znaky neznají.**

Pro koho znaky?

Pro:

- děti, které si samy nějaká gesta už vytvořily a spontánně je užívají,
- malé děti, často děti s Downovým syndromem,
- děti motoricky schopné znak zopakovat,
- děti s dobrým očním kontaktem.

Znaky v AAK

Se slyšícími dětmi má užívání znaků obvykle tyto zásady:

- podoba znaků vychází z Českého znakového jazyka,
- **motorické zjednodušení znaků** (prsty x dlaň nebo pěst, zpočátku neužívání složených znaků, obouručných znaků...),
- **úprava** některých znaků, které jsou příliš abstraktní,
- znakuje se **při současném užívání mluvené řeči**, znakujeme **klíčová slova**, ale **vyslovujeme** celé věty,
- obvykle je vybráno cca 400 slov pro počátky práce, nové znaky se přidávají a přizpůsobují ze znakového jazyka individuálně.

Znaky - kontakty

- **Když chybí slova** (CD – znaky podle Anity Portmann), www.petit-os.cz
- Znaková zásoba českého znakového jazyka – CD www.frpsp.cz,
- Online: např. www.ticho.cz, www.spreadthesign.com/cz
- **Znak do řeči** – příručka Řeč rukou (nakladatelství Parta), kurzy NPIČR
- Makaton - kurzy nyní neprobíhají
- www.znakovanismiminky.cz (kniha a slovníček)
- www.babysigns.cz (sada obrázků a DVD se 100 znaky, cca 700 Kč)
- **Mám dvě ruce na povídání** (Středisko rané péče Stodůlky)
- Akreditován je také třídní kurz Alternativní komunikace - výcvik zjednodušených manuálních znaků DAR (Dorozumívání a ruce), včetně 50 stránkové metodiky která obsahuje seznam základní jádrové i tematické (okrajové) slovní zásoby (cca 400 slov a znaků), strukturovaný metodický postup výuky znaků vycházející z počáteční komunikační kompetence. Odkaz na metodiku v seznamu doporučené literatury.

Znaky a slovní zásoba

- Principy výběru slovní zásoby pro znaky jsou obdobné jako pro tištěné materiály (viz tato prezentace).
- I zde používáme jádrovou slovní zásobu.
- Znaky můžeme doplnit tabulkami (například fotografie pro lidi a místa).
- **Před nástupem do ZŠ je často vhodné vedle znaků zavádět i používání komunikačních tabulek, tabletu.**

Možné postupy

- Užíváme jenom znaky (v jádrové i tematické slovní zásobě).
- Užíváme jenom jednoduché znaky pro zvýšení porozumění (například u dětí s těžkým MP, které nerozumějí obrázkům).
- Užíváme znaky a kombinujeme je s fotografiemi pro konkrétní lidi, místa, předměty.
- Užíváme znaky pro jádrovou slovní zásobu a tištěné materiály pro okrajovou slovní zásobu.
- Užíváme pouze tištěné/elektronické materiály.
- Užíváme tištěné/elektronické materiály, ale znaky využíváme přirozeně při řeči, vypravování apod.

Totální komunikace

- Není tak podstatné, jestli slovní zásobu dětem předkládáme pomocí fotografií, kartiček, gest, znaků, papírových nebo digitálních komunikačních materiálů. Důležitější je používat prostředky AAK **cíleně, kontinuálně, všichni kolem dítěte, mít je vždy k dispozici - totální komunikace (vhodné je nalezení optimální kombinace metod pro každého uživatele)**
- Dle definice J. Dvořáka (1998) jde o „komplexní komunikaci, která zahrnuje široké spektrum způsobů komunikačních prostředků“
- Součástí totální komunikace je vedle AAK prostředků **samozřejmě mluvená řeč (je - li vyvinuta v jakékoli podobě), mimika, pohyby celého těla, komunikace akcí, přirozená gesta a významové zvuky...**

Cvičení 7

Slovní zásoba

Cvičení na slovní zásobu - vymyslet potřebnou slovní zásobu pro základní komunikaci na kurzu, rozebrat si, o čem komunikujeme, ptáme se, komentujeme – ve dvojicích, zahrnuje tematickou i jádrovou slovní zásobu, společné zhodnocení

3. PŘIPRAVENÉ PROSTŘEDÍ

Příprava prostředí

Připravené prostředí dítěti otevře dostatek podnětů a komunikačnímu partnerovi zpřístupní vhodné komunikační nástroje a strategie

Z hlediska dítěte

Co musíme poznat a zohlednit:

- osobnostní dispozice
- úroveň rozumových schopností
- fyzická stránka, motorika
- smysly, maximální zapojení zraku, sluchu
- vhodná motivace
- eliminovat rušivé vjemy

Z hlediska prostředí

Symbolizace a vizualizace

- **obklopit dítě vhodnými symboly**

kritéria výběru symbolů

význam barevného kódování

podpora motorické paměti

- **součinnost prostředí rodiny a školy**

podpora rodiny

jednotnost

spolupráce

- prostory (označení místností) ve škole

- směrovky

- prostory ve třídě (centra aktivit, skříňky s hračkami, výtvarnými materiály ..)

- režim dne, rozvrh

- strukturované činnosti

- školní a třídní pravidla

- materiály pro práci s emocemi

- cíle a hodnocení

- učební materiály

Z hlediska formy

- netechnické - technické komunikační nástroje
- přístupnost a variabilita materiálů
- alternativní ovládání (spínače, ovládání očima), jejich aktualizace, variabilita

kartičky VOKS nejsou pro každého

Kritéria výběru symbolů

- **jednotný** obrázkový systém (low-tech high-tech)
obsažený v dostupných AAK programech i aplikacích
- **přizpůsobitelnost** potřebám dětí
alternativní ovládání (joystick, switch, oči)
- **česká** lokace a podpora
odborné zázemí, spolupráce s českými odborníky

Význam barevného kódování

- Využívá rozlišení podle slovních druhů
- Usnadňuje orientaci v symbolech a tabulkách
- Podporuje tvorbu slovních spojení
- Vytváří základ povědomí o gramatické skladbě věty
- Ukázky barevného kódování na www.i-sen.cz

Podpora motorické paměti

- Schopnost provádět pohyby bez přemýšlení o nich (př. Jízda na kole, psaní...)
- (Jádrová) slova zůstávají v tabulce stále na neměnném místě
- Zjednodušuje vyhledávání symbolů
- Plánovat dopředu organizaci slov a symbolů

Fotografie prostředí podporující AAK

- organizace společných školních prostor
- třída
- pracovní místo
- umístění tabulek z JSZ

Škola podporující komunikaci

Kritéria hodnocení

- Bronzová kritéria
 - symbolizované značení společného prostředí
 - značení a organizace ve třídách
 - vizuální rozvrhy a režimy denně používané
- Stříbrná kritéria
 - komunikační materiály a činnosti umožňující výběr
 - práce s emocemi a seberegulací chování
 - podpora kurikula
 - informační materiály, letáky
- Zlatá kritéria
 - udržet standard bronzové a stříbrné úrovně
 - důkazy o každodenním využití symbolů v každé třídě
 - škola sdílí své zdroje a zkušenosti, je příkladem dobré praxe
 - veškeré školní materiály jsou opatřeny symboly podporující porozumění

FRASER, Dorothy, dostupné z
<https://www.alternativnikomunikace.cz/soubor-material-pro-oceneni-urovne-skoly-z-hlediska-komunikace-z-prednasky-d-fraser-216-.pdf>

OTÁZKY K ZAMYŠLENÍ

- Funguje ve škole UCELENÝ KOMUNIKAČNÍ SYSTÉM (jednotné symboly a pravidla k používání)
- Vědí VŠICHNI zaměstnanci PROČ by měli AAK systém používat? (systém AAK je součástí filozofie školy)
- Tvoří si učitelé vlastní AAK materiály (rozvrhy, režimy, pracovní listy, tabulky pro výběr z možností, čtecí stránky ...) nebo jen kopírují a tisknou jednotlivé symboly?
- Je k dispozici odpovídající SOFTWARE, který usnadní práci?
- Mohou UČITELÉ SAMI využívat AAK software nebo ČEKAJÍ / MUSÍ ČEKAT, až jim materiály někdo vyrobí (logoped, AAK specialista ?...)
- Mají učitelé ZKUŠENOSTI a CHUŤ aby AAK software používali?
- Mají možnost SDÍLET hotové materiály mezi sebou? Dělají to?
- Vědí VŠICHNI zaměstnanci JAK by měli AAK systém používat?
- Je nastaven systém dalšího VZDĚLÁVÁNÍ a sdílení zkušeností? Odkud můžeme čerpat?

4. DRUHY KOMUNIKAČNÍCH MATERIÁLŮ

Druhy komunikačních materiálů

variabilita, zástupnost, multismyslové podněty, přizpůsobení možnostem dítěte

Kartičky: fotografie, piktogramy, symboly

- Kdy jsou vhodné kartičky?
- Je daný neměnný postup?(např. vždy začít fotografie, po zvládnutí fotografií pro stejná slova přecházet na symboly)
- Co vybrat? Fotografie, symboly, obrázky...

Komunikační fotoalba

První knížky

- Knižky ve formě leporel (i fotka na stránku)
- Zobrazuje členy rodiny, přátele
- Domácí mazlíčky
- Oblíbené hračky a předměty

Smyslem je spojení mluveného slova s obrázkem, zvýšení porozumění

Zážitkové deníky

Rozvoj komunikace i sebevědomí

Pomohou dětem zapamatovat si různé události a seznámit s nimi ostatní. Slouží jako podpora komunikace, komunikační partner má „osnovu“ k doptávání i rozhovoru.

- jednoduché diáře-deníčky, vhodné například pro výměnu informací mezi rodinou a školou
- kalendáře událostí
- zážitkové deníky pro zdokumentování aktivit dítěte třeba o víkendu, tematické výlety, slavnosti, návštěvy
- papírové i digitální verze

Schémata, strukturované materiály

**Podpora správného provedení, zapamatování
a automatizace postupů, jistota**

- nácviky sebeobslužných činností (hygiena, oblékání...)
- pracovní postupy (praní ponožek, příprava svačiny...)
- recepty
- písničky, básničky
- strukturované krabice k nácviku jádrových slov

Vizuální scény

Používání tematických dějových obrázků je jednodušší než tradiční mřížkové zobrazení symbolů v řádcích a sloupcích.

- **Umožňují přesunout pozornost od výrazu „chci“ a „potřebuji“** k sociální interakci a výměně názorů a informací
- **stimulují rozhovor** – fotografie z výletů a rodinných aktivit umožní konverzaci a procházení mezi tématy i dětem s velmi omezenými jazykovými dovednostmi.
- **podporují sdílení vlastních zkušeností** a vyprávění příběhů – dítě se dotýká jednotlivých slov, dospělý modeluje celou větu
- **usnadní aktivní účast** dítěte při společných aktivitách – příprava na situaci, která nastane, obrázek se slovy, využitelnými např. při návštěvě ZOO...
- **poskytuje konkrétní informace** – výuková témata

Emoce a regulace chování

Učit se pocity identifikovat a mluvit o nich

umět pojmenovat, jak se cítím

učit se regulovat své chování

hledat řešení, jak situaci změnit

- emoční karty
- emoční semafor
- vizualizovaná pravidla

Tabulky jádrové slovní zásoby

- Přehledy, pomůcky a tabulky jádrových slov
- Tabulky k nácviku jednotlivých slov
- Animace
- Ukázky tabulek jádrových slov na www.i-sen.cz

Možnosti používání a umístění

Komunikační tabulky a knihy

tištěné

- tabulka s možností výběru ze 2-3 možností
- komunikační proužek
- stránka s postupně se rozšiřujícím jádrovým slovníkem, doplněným stránkami s tématy
- obsáhlé komunikační knihy s víceúrovňovým členěním
- flipbooky
- tematické tabulky, nástěnky umístěné na místě, které se k tabulce vztahuje (WC, u dveří, seznam pohádek....)

Komunikační knihy

Elektronické verze

- totožné s verzí tištěnou
- zachování všech zásad dříve řečených
- barevné kódování
- princip motorické paměti
- stavebnice AAK (postupná skladba a systém přidávání jádrových slov)

více v části Komunikační aplikace

Jednoduché komunikační pasy

- Moje představení (jak se jmenuji, kde bydlím, kdo se mnou bydlí, co mám rád, co rád dělám...)
- Informace o mně pro ostatní (jak komunikuji, pokud nemluvím, čeho se vyvarovat v komunikaci, co nemám rád, co mám rád,, co vyvolá výbuch zlosti, co mi pomůže apod.)
- Příklady komunikačního pasu vydala např. firma Widgit, v překladu Jany Šarounové je najdete na www.alternativníkomunikace.cz

Přenosné a organizační pomůcky

- komunikační klíčenky
- jedna tabulka, na tabuli vepředu, kapsáře
- komunikační tašky
- komunikační zástěry (volné ruce), ranní kruh
- kapsáře

Pomůcky s hlasovým výstupem

- ozvučené hračky
- komunikační tlačítka - GoTalk, BigMac
(na konkrétní aktivity, pozdravy, zapojení
do “opakovacích” básniček, na jádrovou
slovní zásobu)
- „komunikátory“ (připravená slovní zásoba
pro opakované aktivity)
- komunikační nástěnka
- komunikační kostka

Materiály ke hrám

- například Kuba řekl, Hra s panenkou..., hra s autíčkem (jede nahoru, do garáže, do myčky...), Honzo vstávej, Pan čáp
- tištěné tabulky k hravým aplikacím
- materiály ke každodenním aktivitám: výběr her, výběr písniček

5. JAK ZAČÍT

Jak začít – krok za krokem, kazuistiky

Kazuistika předškolního dítěte

Příklad práce se skupinou začátečnických uživatelů AAK

Praktický postup

Není přesně určený, jeho součástí je např.:

- Diagnostika dorozumívacích schopností dítěte na začátku práce
- Vytipování činností, ve kterých můžeme s AAK začít - PLÁN
- Vytvoření materiálů

Podrobné kroky i to, jak se mohou jednotlivé postupy lišit, si ukážeme na kazuistikách

Kazuistika č. 1 - Evička

- Čtyřletá neverbální dívka s dobrým verbálním porozuměním (DMO mírná hemiparéza, susp. vývojová dysfázie, vliv poruchy attachmentu)
- Žije v dětském domově
- Zatím nedochází do MŠ
- Kontakt vyšel z DD

Úvodní diagnostika dorozumívacích dovedností

- Porozumění – porozumění ovlivněno hodně oslabenou pozorností. Běžným pokynům a otázkám většinou rozumí, u složených pokynů již nejisté. Zatím nerozumí otázkám na minulost (co jsi dělala..) někdy bylo těžké rozlišit, zda šlo o pozornost nebo neporozumění.
- Otázky na ANO NE – zvládá, má vytvořené signály.
- Řeč - na úrovni několika jednoduchých slůvek, věty netvoří. Snaží se i slova opakovat, napodobuje melodii řeči. Často se zdá, že chce něco sdělit, vyprávět, ale není jí rozumět.
- Gesta – napodobuje, opakuje, během úvodní diagnostiky se naučila užívat gesta pro **hotovo a ještě**.
- Spolupráce – ovlivněna pozorností a hyperaktivitou, unavitelností na verbální podněty. Zpočátku při řízené činnosti spolupráce dobrá, postupně ale vzrůstá hyperaktivita (braní věcí, pobíhání, ke konci již spolupráce hodně problematická).
- Oční kontakt – ano.
- Komunikační výměna, výběr – zvládla si z kartiček vybrat, co chce ona, také na tabulce hry s panenkou. Porozuměla i principu užití jádrové slovní zásoby při hře s panenkou (panenka chce), ukazování ji stimulovalo k opakování.

Postup přípravy komunikačních materiálů

1. Pozorování při běžných dopoledních činnostech
2. Schůzka všech zúčastněných
3. Určení formy komunikačních materiálů, aby byly nejlépe využitelné
4. Společná rekapitulace aktivit v běžném dni
5. Společný výběr a sepsání slovní zásoby do těchto aktivit
6. Vytvoření materiálů dle seznamu, tisk
7. Naplánováno zhodnocení/přehodnocení po čase

1. Pozorování

- Během tří hodin dopoledního programu
- Zápis průběhu činností, nápady a postřehy
- Důležitý odstup pozorujícího, který s dítětem sám nepracuje.
- Součástí návštěvy a pozorování bylo předvedení práce s tabulkou ke hře – personál mohl sám pozorovat, že Evička je schopna užít jak symboly z jádrové, tak z tematické slovní zásoby a komunikovat jejich pomocí.

2. Schůzka všech zúčastněných

Klíčová pracovnice, logopedka, pracovnice zodpovědná za výukové činnosti

3. Určení formy komunikačních materiálů

Žádost personálu: nutnost minimalizovat přenášení (ztracení, zapomínání personálu, který se střídá.), zajistit, aby všichni měli k materiálům rychlý přístup, měli je “na očích”

- Zalamínované karty se symboly a fotografiemi k vybraným aktivitám během dne, maximálně 16 symbolů/fotek na stranu A4. Karty budou viditelně uloženy v místnostech, kde se daná aktivita provádí.
- Bude vytvořena karta s jádrovou slovní zásobou společná pro všechny aktivity, vytiskne se pro každou místnost zvlášť a připojí se ke kartám s tematickou slovní zásobou (buď zalamínovat z druhé strany nebo vedle sebe – obě řešení mají své nevýhody: otáčení x moc symbolů).
- Zároveň se všechny tabulky ještě vytisknou jednou a všechny dají do knížky (prospektová kniha s kapsami), která bude se všemi tématy k dispozici pro logopedii a řízenou výchovnou činnost (vyprávění apod.). Tabulka s jádrovou slovní zásobou pak bude na začátku této knihy (zárodek budoucí komunikační knihy). V knize bude dále tabulka fotek všech lidí v DD.

4. Společná rekapitulace aktivit v běžném dni

- snídane
- svačina
- hygiena (pro začátek jsme nezařadili, málo motivační)
- rozcvička (pro začátek nezařazeno, hůře se manipuluje s materiály)
- výchovný program- pracovní a výtvarný, hudební, řečová výchova, tělesná výchova
- oběd
- vaření
- pobyt na zahradě
- procházka

5. Společný výběr a sepsání počáteční slovní zásoby do těchto aktivit

Tematická (okrajová) slovní zásoba – podstatná jména a specifická slovesa

- Snídaně: jíst, pít, nalít, houska, chleba, koláč, sýr, šunka, marmeláda, máslo, med, talíř, hrnek, lžíce, vidlička, nůž
- Svačina: jíst, pít, nalít, kakao, čaj, mléko, šťáva, smetánek, jogurt, ovoce, talíř, hrnek, lžička
- Výchovný program - **pracovní a výtvarný**: stříhat, kreslit, lepit, mačkat, stavět, skládat, modelovat, lego, puzzle, papír, nůžky, lepidlo, barvy, štětec, tužka, pastelky, **hudební**: zpívat, hrát, Skákal pes, Já mám koně, Holka modrooká, Travička, Prší, Kočka leze dírou, Pásla ovečky, Kolo kolo mlýnský, bubínek, tyčky, triangl, chřestítka
- **Řečová výchova**: povídat, skládat, kartičky s obrázky, knížky, puzzle, pracovní listy, je možno si udělat ještě fotky konkrétních pomůcek, s kterými se pracuje, na výběr na povídání
- **Tělesná výchova**: cvičit, běhat, lézt, skákat, hrát s míčem, míč, lavička, Žíněnka, odstrkovadlo, bedna (švédská), průlezka

5. Společný výběr a sepsání počáteční slovní zásoby do těchto aktivit - pokračování

Tematická (okrajová) slovní zásoba – podstatná jména a specifická slovesa

- **Oběd:** jíst, pít, polévka, brambory, maso, ryba, rýže, knedlíky, omáčka, čočka, zelenina, salát, hrnek, příbor, talíř, bryndák
- **Vaření:** krájet, vařit, míchat, strouhat, péct, koláč, pomazánka, pudink, bábovka, palačinky, topinky, mísa, vařečka, nůž, prkénko, váleček
- **Pobyt na zahradě:** hrát si, kočárek, domeček, písek, bazén, auta, tříkolka, houpačka, klouzačka, trampolína, helma, bábovky, panenka, míč
- **Jít ven** (udělají se fotografie) hřiště, park, kroužek (DDM) zvířátka, řeka (krmit kačeny), obchod, cukrárna, trhy, les, autobus, výlet

5. Výběr jádrové slovní zásoby

Do všech situací s tematickou slovní zásobou

já/moje, ty/tvoje, to, ne/zápor

chci/chtít, mám/mít, dám/dát, jít/jet,

je/být, říkám/říkat, vidím/dívat, slyším/slyšet

bylo, bude, hotovo, konec, ještě

hezký/dobrý/šikovný/líbit, ošklivý/špatný/nelíbit, jiný/jinak, velký

6. Vytvoření a tisk materiálů

- V SPC se vytvořily barevné tabulky s jádrovou i tematickou slovní zásobou tvořenou symboly, v DD tabulky s fotografiemi, 16 buněk na stranu A4
- Použití programu InPrint 3 se symboly Widgit
- Pro vkládání fotografií v DD použití online šablony <https://connectability.ca/visuals-engine/>

Ze strany dospělých je třeba v běžných činnostech nijak komunikaci nenacvičovat, ale prostě komunikovat a zároveň ukazovat na symboly a fotografie (princip modelování)

7. Zhodnocení po čase (1-3 měsíce)

- Co se dívka naučila užívat z jádrové slovní zásoby?
- V jakých situacích tabulky užívá s pomocí/samostatně?
- V jakých situacích je neužívá?
- Co chybí za symboly/fotografie v tematické slovní zásobě?
- Jsou některé symboly/fotky nepoužívané?
- Jak se daří pracovníkům užívat tabulky při své řeči?
- Kolikrát denně tabulky s dívkou užívají?
- Kde jsou materiály uloženy (na nástěnce, v zásuvce, ve skříni, na logopedii...?)
- Další podněty
- Stanovení cílů na další období

Kazuistika 2 - skupinová práce se začínajícími uživateli AAK

- 6-8 žáků speciální školy s diagnózou střední mentální postižení a narušenou komunikační schopností, ve skupině jsou i žáci s autismem
- 1. skupina: děti, které komunikují omezeně nebo nesrozumitelně, ale sociálně jsou zdatné
- 2. skupina: děti, které komunikují omezeně, nerozumí a/nebo mají problémy i v sociální oblasti
- Dvouhodinová lekce, 1x týdně každá skupina
- Přítomnost AP, kteří budou v průběhu lekcí aktivně pracovat s dětmi a podílet se i na navazujících aktivitách a přenosu zkušeností s AAK do tříd
- Kontraindikace: nemohou se účastnit děti, které by výrazně narušovaly aktivitu vytrvalým křikem nebo destrukcí okolního prostředí

Cíl

- Postupné seznamování se slovy jádrové slovní zásoby a jejich začlenění do aktivního slovníku
- Aktivní používání komunikačních tabulek pro dorozumívání se s ostatními

Výchozí podmínky

- Velká tabule s jádrovou slovní zásobou
- Tištěné komunikační tabulky pro všechny děti se základní jádrovou slovní zásobou
- Flipbooky s přidáváním tematických proužků
- iPady s komunikační aplikací (výhodou)

Motivační téma - pohádky

- Nabízejí velké množství příležitostí ke komunikaci
- Dají se propojit s mnoha dalšími aktivitami
- **Aktivity nabízíme, nenutíme děti k zapojení ani k ukazování**

Struktura lekcí

- Motivace s překvapením podle tématu pohádky (písnička, maňásek, rekvizita, zapojení smyslů..)
- První sledování pohádky na interaktivní tabuli s animacemi a modelováním klíčových slov, znakování (lze nahradit vlastní verzí, obrázkovou knížkou ...)
- Seznámení se symboly k pohádce – tištěná verze tabulky nebo iPad s aktivitou podle tématu pohádky (maňásci, písnička, říkadlo ...)
- Aktivizace dětí – otázky s možností odpovědi ukázáním nebo kliknutím na slovo
- Navazující rukodělná nebo pohybová aktivita podle tématu s možností často používat procvičovaná slova a symboly
- Druhé sledování pohádky s aktivním zapojením dětí, využití komunikačních tabulek
- Navazující aktivity s interaktivní adaptovanou knížkou

Příklad slovní zásoby k pohádce Zlatovláška a tři medvědi

jádrová slovní zásoba: CHCI, MOJE, MALÝ, VELKÝ, JEŠTĚ, JINÝ, DOST, VIDĚT,

tematická slovní zásoba: DŮM, MEDVĚD, ŽIDLE, MÍSA, POSTEL, SEDĚT, JÍST, SPÁT, UTÍKAT

1. lekce

- Seznámení s pohádkou, video
- Hra s maňásky před pozadím s rekvizitami + modelování děje na zástěře s piktogramy,
- Písnička Když Mášenka přišla k medvědům domů, co tam uviděla.. ...opakující se sekvence
- Vyrábíme medvídky **výběr částí pro svého medvídka** (oči, končetiny) - **dej, jiný, stejný, velký, malý, chci, nechci, mám, nemám, ještě, hotovo**
- **Postupujeme pomalu, necháváme prostor pro výběr, řekni si o to, co chceš, dostatek času**

2. lekce

- Připomenutí pohádky – video s modelováním, děti se zapojují s opakujícími se vstupy na vlastních tabulkách
- Přinést svoje plyšové medvídky - povídání, jací jsou – **velký, malý, měkký, tvrdý ...**
- Rukodělná aktivita - **vaříme medvědům kaši** (instantní), jakou máš miskou – velkou, malou.. To je **MOJE**, to je **TVOJE**, čím ji **chceš** posypat, co **ještě** přidáme
- Společné stolování a komunikace (dobré, chutná, ještě, dost, nechci..)
- Písnička s ukazováním a obrázky (Kašičku si uvaříme, To je talíř, to je lžička)
- Navazující aktivity s adaptovanou knížkou

6. DEN V MŠ

Den v MŠ - AAK od rána do odpoledne

Pokud se AAK používá k testování toho, co někdo ví, nebo k zodpovězení otázek k hodnotícím úkolům, může to být pro uživatele AAK velmi demotivující. Je důležité najít čas spíše na budování vztahů a konverzaci než na testování nebo plnění úkolů.

Začlenění AAK do denních aktivit vyžaduje plán – praktická cvičení

Sociální interakce

**Pravidelně se opakující činnosti =
předvídatelná komunikace**

- ranní rituály - příchod, přivítání, navázání kontaktu s dítětem, opakující se situace
- symboly u vstupu do třídy
- vizualizovaná pravidla chování (vymyslí účastníci)
- předvídatelné prostředí a situace - vizualizovaný režim dne, označení center aktivit, klidové místo
- důležité – foto dětí i zaměstnanců MŠ

Hygiena, sebeobsluha

Výběr jádrových a tematických slov

forma a umístění symbolů, podpora znakově

- přechody mezi aktivitami
- postupy na WC, mytí rukou
- úklid hraček
- oblékání
- vizualizace “služeb” (kdo rozdává talířky, připravuje nějaký materiál ...)

Ranní kruh

- využití básniček, říkadel, písniček (Jaké?

Praktické cvičení bude následovat v části 7)

- den, měsíc, roční období
- počasí (plus líbí-nelíbí)
- kdo je ve školce (děti, učitelka)
- kdo chybí
- kdo má službu
- jakou mám dnes náladu
- co budeme dělat - rozvrh
- co jsem dělal včera

Situace u jídla - návrhy

svačina, oběd

- specifická slovesa (jíst, pít) nalít, nakrájet, prostřít, uklidit, utřít
- podstatná jména (konkrétní jídlo a pití, nádobí a příbory, ubrousek, prostírání)
- přídavná jména (slaný-sladký-kyselý)

kombinace s jádrovou slovní zásobou např.

- hodnocení dobrý-nedobrá (mám rád-nemám rád)
- ještě-dost
- velký-malý

Vizualizovaný jídelníček

Jídelníček

- co bude asi dnes k svačině
- co bych si dal
- co nemám rád

Hra (online foto)

Nabízí nejvíc přirozených situací ke komunikaci

- výhoda motivace, využití zájmu dítěte
- možnost výběru: herní centra označená symboly, s dostupnými komunikačními materiály
- učitel jako důležitý partner ve hře, komunikační vzor, společné zážitky
- individuální, párová, řízená skupinová hra (příklad)
- využití jádrové slovní zásoby, modelování (praktické příklady)
- využití hravých interaktivních aplikací

Řízená činnost

- Možnost výběru (čeho?)
- Možnost provázení výukové činnosti symboly, fotkami
- Možnost odpovědí na otázky (kdo, co...) - výukové i komunikační
- Možnosti hodnocení (co se mi líbilo)
- Rekapitulace toho, co jsme dělali a co jsme se naučili (bezprostředně po dokončení činnosti)

Řízená činnost - příklady

Vaření

- **Specifická slovesa:** krájet, vařit, míchat, strouhat, péct
- **Potřeby:** mísa, vařečka, nůž, prkénko, váleček, pánev, forma, lis na česnek, lžíce
- **Jídla:** koláč, pomazánka, pudink, bábovka, palačinky, topinky
- **Suroviny:** tvaroh, mouka, mléko vejce, máslo, prášek do pečiva, olej, sůl, pepř, česnek, chléb

- **Příklady využití jádrové slovní zásoby:** já, chtít, mít, dát, chutná/rád/dobrý, nechutná/nerad/nedobrý, teď/nejdřív, potom, ještě/víc, hotovo, malý/málo, velký/hodně

Řízená činnost - cvičení

Sestavte slovní zásobu v podobném rozsahu pro jednu řízenou činnost v rámci Vaší MŠ (příprava pro praktickou výrobu v programu)

- Specifická slovesa:
- Podstatná jména, předměty:
- (Lidé, Místa)
- Příklady využití jádrové slovní zásoby v této činnosti:

Procházka, pobyt venku

- Možnosti výběru
- Možnosti vyprávění, popisu

7. PROGRAMY PRO AAK

Programy pro AAK

Pomáhají při výrobě pomůcek nebo při samotné komunikaci.

K jakému účelu

- Pro výrobu a tisk komunikačních i dalších materiálů, pomůcek
- Pro komunikaci pomocí PC (v MŠ není příliš relevantní, proto nebudou zmiňovány)

Pro výrobu a tisk pomůcek, komunikačních materiálů

- Symwriter 2
- In Print 3
- Boardmaker 7
- Altík

Zdarma-Online nástroj pro tvorbu jednoduchých komunikačních tabulek, hlavně z fotografií

Dostupné z <http://connectability.ca/visuals-engine/>

Společná práce - nabídka dobrot

Pomocí šablony a uložených fotografií z Internetu vytvoříme nabídku dobrot za odměnu

Zdarma - Pictoselector

Pro tisk materiálů

<https://www.pictoselector.eu/cs/>

Symwriter 2

- Britský software
- Kompletně v české lokalizaci
- Obsahuje kolem 18 000 symbolů Widgit, k nimž je přiřazeno přes 25 000 českých slov
- Umožňuje jednoduché psaní se symboly, které se automaticky objevují při psaní textu
- Je vhodný pro **tisk** různých pomůcek (obrázková podpora textů, probíraných pojmů, logopedické materiály, pracovní listy)
- Je vhodný také pro **přímou práci** klienta s počítačem
- Má hlasový výstup
- Obsahuje i angličtinu

Symwriter 2

Umožňuje vytvářet

- Text se symboly (při psaní se automaticky přidávají symboly, také do zkopírovaného textu).
- Návod, instrukce s podporou symbolů.
- Pomůcky pro logopedii a výuku – výslovnost, předložky, tvorba věty, rozkrokové básničky.
- Jednoduché úkoly (prostředí) pro práci dětí s PC (interaktivní tabulí).

.

Ukázky pro MŠ

Rozfázované písničky - v rámečcích nebo bez nich

Obrázkové čtení – podpora vyprávění

Podpora řeči – popis fotek apod.

Logopedické pomůcky – podpora výslovnosti

Pracovní listy – např. na téma procvičování písmen, popisu: Co se bude dít?

Pracovní postupy – např. recept na česnekovou pomazánku

Básnička k doplnění

Domino přiřazení obrázků (pojmenování)

Stolní hra

Povídání o knížce (výběr)

Říkadla, aj.

Ukázka v programu

- Psaní textu se symboly
- Přidání rámečků kolem symbolů
- Nahrazení fotografiemi
- Možnost překopírovat obrázky do jiných programů
- Ukázky prostředí

Cvičení

Společná úprava básničky- písničky z Internetu v programu (z prezentace Den v MŠ)

InPrint 3

Umožňuje vytvářet

- komunikační tabulky a knihy se symboly nebo fotografiemi,
 - kartičky na stříhání,
 - materiály pro výuku a logopedii,
 - hry a zábavné aktivity
 - a mnoho dalšího
-
- **Symbyly a jejich počet jsou stejné jako u Symwriter 2**

Ukázka práce v programu InPrint

- Vytvoření komunikační tabulky (tabulka, kartičky)
- Nahrazení symbolů fotografiemi v komunikační tabulce
- Možnosti práce se šablonami a ukázkovými soubory (denní rozvrh)
- Návodů na práci (letáky)

Řízená činnost - cvičení

Společné vytvoření tabulky tematické slovní zásoby pro jednu řízenou činnost v rámci MŠ (připravená slovní zásoba z prezentace Den v MŠ)

➤ Specifická slovesa:

➤ Podstatná jména, předměty:

➤ (Lidé, Místa)

➤ Příklady využití jádrové slovní zásoby v této činnosti:

Cvičení

Zkuste nyní samostatně vytvořit tabulku pro návštěvu ZOO nebo ještě jednu tabulku pro řízenou činnost

Boardmaker 7

- **více než 45 000 symbolů PCS®** (Picture Communication Symbols), dřívější verze 6 jich obsahovala v základním provedení pouze kolem 5 000.
- Je určen především **k tisku** komunikačních tabulek a pomůcek pro výuku i logopedii
- Nově lze vytvářet i aktivity, s kterými mohou pracovat děti/klienti (třídění, přiřazování)
- **Databáze symbolů přeložena do češtiny, menu programu v angličtině.**
- **Program obsahuje řadu šablon**, které lze použít jako základ pro vytvoření vlastních materiálů, což ušetří čas.
- Elektronická licence

Co lze vytvářet

- komunikační tabulky nebo komunikační kartičky dle metodiky PECS-VOKS
- Pomůcky pro logopedii
- Rozvrhy, strukturu dne
- Interaktivní úkoly pro děti, výběr písní ke zpívání, sociální situace (co je dobré, co se nedělá), komunikační tabulky

Ukázka práce v programu

- Vytvoření tabulek
- Náhrada symbolu fotografiemi

Altík

- Je určen především **k tisku** komunikačních tabulek a výrobě pomůcek
- Nejnovější verze obsahuje cca 2200 pojmů v různých grafických podobách (fotografie, černobílé piktogramy, symboly Petit, symboly školy Gabriely Pelechové, obrázky a znaky Anity Portmann), lze dokoupit dalších cca 2 623 symbolů
- **Program kompletně v češtině**

Kontakt na zkušební verze, ceny (včetně DPH)

- **Symwriter 2**, jednolicence: 5 445 Kč
- **In Print 3**, jednolicence 6 500 Kč
- **Boardmaker**, cena licence 11 200 Kč
- **Altík**, cena jednolicence 4 990 Kč

Info a odkazy na stažení na www.alternativnikomunikace.cz, www.petit-os.cz

8. KOMUNIKAČNÍ APLIKACE

Komunikační aplikace

Sebelepší aplikace nezmůže nic bez poučeného a trpělivého komunikačního partnera.

Kritéria výběru vhodné komunikační aplikace

Pro jaký účel aplikaci potřebujeme, na jaké úrovni je uživatel

- výběr ze 2-3 možností
- ozvučená fotoalba (využitelné jako komunikační deníky)
- vizuální scény - ozvučené dějové obrázky nebo fotografie
- komunikační řádek s možností tvořit jednoduché slovní vazby
- aplikace s víceúrovňovým členěním a možností postupného rozvoje

Co sledujeme v aplikaci

- Je součástí český syntetický hlas nebo možnost obrázky ozvučit?
- Jaké jsou možnosti přizpůsobení a jak náročné je nastavení aplikace?
- Dají se komunikační tabulky zálohovat a sdílet?
- Jaké symboly a obrázky aplikace obsahuje, dají se vkládat vlastní?
- Jaké jsou možnosti ovládání aplikace (externí tlačítka, oční ovládání ...)?

SymboTalk

iOS, Android, web

- zdarma
- automatický překlad do češtiny (strojový)
- symboly ARASAAC, možnost vkládat vlastní
- komunikační řádek, prokliky do dalších úrovní
- základní slova, tematické stránky, možnost přizpůsobení

.

/

VOKScz

ios

- zdarma
 - jednoduchá aplikace, doplněk k systému VOKS
 - bez hlasového výstupu
 - s černobílými VOKS obrázky
 - barevně rozlišené kategorie
 - minimální možnost úprav, odebrání a přesun kategorií a slov v zobrazení
 - startéry v podobě JÁ CHCI.. JÁ MÁM ...JÁ VIDÍM ...
-

GoTalk

iOS

- Go Talk lite verze zdarma + další placené verze Go Talk Start, Go Talk Now, Go Talk plus
- kompletně v češtině, včetně návodu a metodické podpory
- čtyři styly stránek pro komunikaci: standardní mřížka, scéna, s komunikačním řádkem, klávesnice, rychlá volba základních jádrových slov (8 buněk)
- nastavitelné rozložení stránky, přizpůsobitelná navigace
- možnost převodu textu na řeč
- import zvuků a obrázků z internetu, fotoaparátu
- stránky lze zálohovat, obnovovat nebo sdílet

Grid Player

iOS

- Aplikace je zdarma, ale plnohodnotně funguje pouze s PC programem Grid.
 - Zkušební verze programu je zdarma na 60 dní, nejdou dělat změny.
 - Aplikace v této podobě je určena pro děti (a dospělé), kteří mají vytvořenou dostatečnou slovní zásobu a jsou schopné pochopit a používat hlubší komunikační úroveň.
 - Moduly: Symbol Talker A, Symbol Talker B, Text Talker, Talking Photo
-

Speech Mate AAK

Android
pro iOS
v přípravě

➤ cena: 599,99 (demoverze zdarma)

Aplikace obsahuje 3 stěžejní funkce:

- větný proužek s kategorizovanými symboly
- možnost sestavit si Denní/Týdenní režim dne s portrétem
- výukový režim

<https://speechmate.cz/>.

Grid for iPad

iPad

- komplexní řešení komunikačních potřeb od malých dětí po dospělé
- od tabulek pro interaktivní učení (hra), přes komunikační mřížky až k ovládání chytré domácnosti a internetu
- zkušební verze zdarma na 30 dní, měsíční předplatné nebo jednorázová částka 11 700,-
- obrázky Widgit, český hlasový výstup
- kompletně přizpůsobitelné, úprava přímo v aplikaci nebo možností vzdáleného přístupu díky PC programu Grid 3
- možnost bezplatně stahovat hotové mřížky dalších uživatelů

Snap Core First

iOS, Windows

- komplexní nástroj pro iOS (1 290,- a Windows (5 290,-),
v češtině
 - demoverze zdarma bez hlasového výstupu
 - symboly PCS (Boardmaker)
 - předpřipravené tabulky i možnost vlastních úprav přímo
v iPadu
 - jádrová slovní zásoba, tematické stránky, rychlé zprávy,
podpora v oblasti chování, klávesnice + aplikace Snap Scene
 - metodická podpora (free aplikace PathWays, v angličtině)
-

Praktická část

Seznámení s aplikací SymboTalk

Komentovaná tvorba tabulky

Účastníci budou pracovat na vlastním zařízení

Odkazy ke stažení

AppStore: <https://itunes.apple.com/cz/app/symbotalk-aac-talker/id1294023783?l=cs&mt=8&at=11l7dN&ct=iswspoar>

Google Play: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.elelad.comboard>

Webová verze: <https://www.symbotalkapp.com/#/home>

9. PŘEDČTENÁŘSKÁ GRAMOTNOST

Předčtenářská gramotnost

Děti se speciálními potřebami často ztrácejí o běžné knihy zájem. **Upravené** (adaptované) knihy jsou přizpůsobené různým kognitivním, komunikačním i čtenářským úrovním a **interaktivita**, ať už se jedná o dotváření obsahu “papírových” knih prostřednictvím vkládaných kartiček nebo elektronické knihy s atraktivními komunikačními funkcemi, jim dodává motivaci a možnost aktivní účasti.

Zdroj: *Adaptované knížky*. Sdílíme iSEN: RUBRIKY: inspirace, komunikace, kreativita, praxe, speciální potřeby, zpřístupnění [online]. [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: <https://www.i-sen.cz/clanky/praxe/adaptovane-knizky>

Podpora čtenářství a vztah ke knihám

- sdílená pozornost
- vizuální podpora komunikace a učení
- podpora schopnosti komentovat děj a vést rozhovor
- nenásilné komunikační cvičení
- možnost aktivně se podílet na ději

Typy čtecích materiálů a knih

- fotografie doplněné grafickými symboly
- dětská leporela a jednoduché knížky doplněné symboly
- obrázkové čtení + písničky, básničky, říkanky
- interaktivní (a) adaptované knihy
- knihy s výukovým nebo socializačním cílem

Fotografie doplněné grafickými symboly

- spojení obrázku s větou
- názorná struktura věty (řeč složena ze slov)

Dětské knížky se symboly

- komerčně prodávané knížky (př. nakladatelství Pasparta ..)
- využití pohyblivých a prostorových leporel (knížky s vyklápěcími okénky) a knížky typu „Moje první ...“
- možnost vlastního umístění symbolů do dětských leporel a knih (přikládání, vlepení, suché zipy)

Obrázkové čtení

- malované čtení z dětských časopisů
 - doplnit tabulkou se symboly
- symbolizované písničky a říkadla
- obrázkové čtení s vizualizovanými klíčovými slovy, využití textového editoru Symwriter a Inprint

Tvorba adaptovaných knih

- seznámení s jádrovými slovy
- pohádky a dětské příběhy
- tematické knížky s výukovým nebo socializačním cílem (učebnice, slabikáře, nácvik nějaké situace př. u lékaře)

Tištěné x digitální

- interaktivita
- propojení s multimediálním obsahem

Zásady k výběru a tvorbě knih

- Vycházíme ze zájmu dítěte, jeho kognitivní a motorické úrovně
- Začínáme s knihami s opakovaným a předvídatelným textem
- nezbytnost **aktivní spoluúčasti dospělé osoby**
- POZOR na autorská práva

Cvičení: výběr jádrové zásoby vhodné k práci s knihou

Nástroje pro tvorbu knih

- Power Point
- Inprint
- Book Creator

Vlastní tvorba ve webové verzi aplikace Book Creator

(nutné vytvořit si předem učitelský účet (zdarma) na [www. bookcreator.com](http://www.bookcreator.com), najdete zde i manuál pro tvorbu knih v aplikaci v češtině:

<https://read.bookcreator.com/xSerMQYRwPX26u7m3ndkVAC6QtG3/IECtWW2lQ7mqZ8wqq-fzOw>

10. MODELOVÁNÍ

Modelování – podporovaná jazyková stimulace

Co je modelování?

Používání AAK (komunikačních kartiček, tabulek, elektronické pomůcky znaků) při řeči směřované na dítě (klienta).

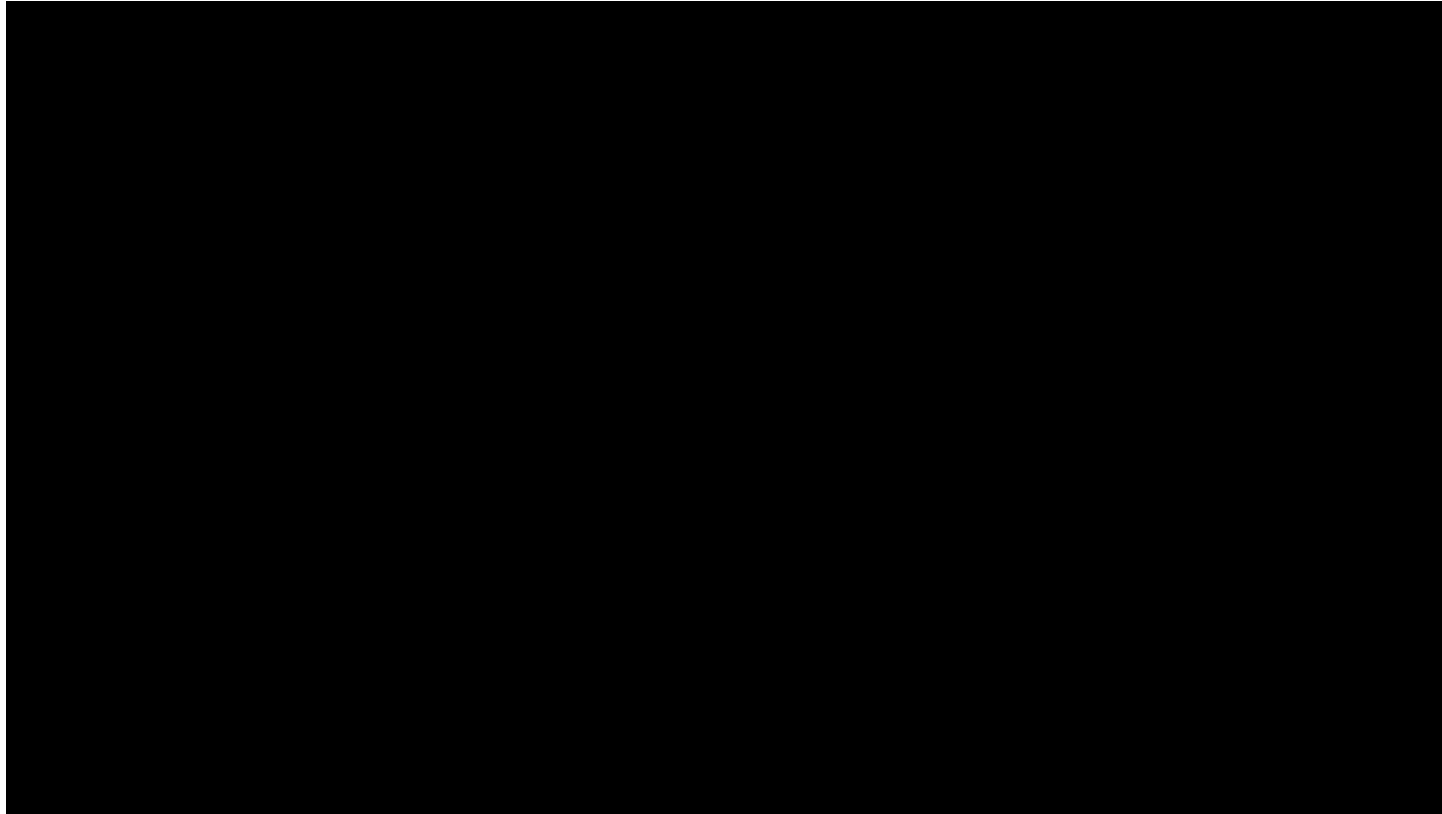
Tedy:

Když na dítě mluvíme, zároveň doprovázíme svou řeč ukazováním na symboly (fotografie), případně zmáčknutím příslušných kláves v elektronické pomůcce. Obdobně to funguje se znaky - při své řeči je přirozeně provádíme.

Mluvíme a zároveň ukazujeme.

Video

<https://youtu.be/rGqiYCVQ3l0>

„Do doby, než dítě vyvíjející se běžným způsobem začne více mluvit (cca **18 měsíců**), je vystaveno řeči druhých přibližně **4 380 hodin času**, v němž bdí.

Pokud někdo používá sadu symbolů s dítětem pouze **dvakrát týdně**, vždy po dobu **20 - 30 minut**, bude potřebovat takový uživatel AAK **84 let**, aby získal stejné zkušenosti se symboly, jaké má zdravé dítě s mluveným slovem za 18 měsíců !!! “

Kirsten, Jane, OTR, QIAT ListServe, 4. 4. 2011

Význam modelování

- Přirozenost - doprovázení mluvené řeči symboly působí přirozeněji, než když se snažíme význam symbolů dítě “učit” , přirozený “návod” pro dítě, jak lze komunikační materiály užívat, paralela přirozeného učení se řeči u zdravého dítěte opakovaným posloucháním řeči druhých, jde o přirozené situace, nikoliv o uměle vytvářené.
- Snadnější cesta k aktivnímu užívání: dítě vidí v mnoha různých běžných situacích, jaké symboly lze v nich využít, spojuje si konkrétní slova se symboly, přirozeně pak napodobuje to, co vidí, zobecňuje.
- Dítě není vystaveno opakovanému “testování”, kdy se stále na něco ptáme a vyžadujeme odpověď pomocí AAK pomůcky.
- Menší časová náročnost na používání: pravidelné doprovázení řeči symboly nám pomůže, abychom si lépe osvojili, kde co v tabulkách je, to komunikaci zrychlí.
- Zpomalení a zjednodušení řeči směřované na dítě: ukazováním na symboly poněkud zpomalíme tok vlastní řeči a zjednodušíme ji, což společně s ukazováním na klíčová slova napomůže porozumění.
- Pomáhá dítěti vnímat a nenásilně se pozorováním učit jazykové struktury (tvorba vět, užívání více slovních druhů, zápor, užití otázek...)

Děti potřebují vidět, jak to funguje!

Jaké situace modelujeme?

Nezaměřit se pouze na **žádost (já chci)**, ale na celé spektrum komunikace, tedy ukazovat na symboly (předvádět znaky), když např.:

- Vyprávíme příběh, reprodukuje nějakou událost,
- říkáme, co budeme dělat (teď jdeme cvičit a pak na svačinu),
- něco po dítěti chceme (jdeme si umýt ruce, vezmi si čepici),
- vyjadřujeme svůj názor (něco se mi líbí, nelíbí, to byla dobrá svačina, dneska jsem naštvaná),
- na něco se ptáme (kdy bude oběd) - zároveň modelujeme i odpověď (po kreslení),
- komentujeme situace (teď venku prší, na větvi sedí ptáček),
- hra (auto pojede k Pepíčkovi),
- chceme protestovat (nedělej takový rámus),
- zahajujeme konverzaci (to mi chutnalo, a co tobě?).

JE TO SLOŽITÉ?

Kdo a kdy má modelovat?

- Pokud možno každý, kdo s dítětem mluví,
- v průběhu celého dne (vítání, ranní kruh, řízené činnosti, jídlo, čtení...),
- pokud možno ve všech situacích,
- nejen v řeči směřované na dítě, ale i například když se před dětmi obracíme na kolegyni.

Co je k tomu třeba?

- Mít stále po ruce a nejlépe na očích komunikační materiály (tabulky, knihu, nástěnku).
- Myslet na to během celého dne.
- Nevzdávat to po několika dnech, týdnech.

Bez modelování se většinou nepodaří AAK systém uvést do praxe,
dítě jej nepoužívá, **protože neví, jak.**

Jak začít?

- Důležité je začít, je lepší modelovat “aspoň nějak” než vůbec,
- kdykoliv mluvíme na dítě nebo na všechny děti, případně před dětmi na kolegu, vezmeme si do ruky komunikační materiály a při řeči ukazujeme na symboly (či znakujeme),
- přesvědčíme se, že nás dítě sleduje,
- zpočátku není třeba modelovat celé věty, ale klíčová slova, např. **ted' venku prší, na větvi sedí ptáček**, zpočátku stačí jedno slovo ve větě (podobně jako se vyvíjí řeč zdravého dítěte),
- celé věty ale gramaticky správně vyslovíme,
- nenásilně povzbuzujeme dítě v pokusech napodobit nás - pokud ukáže na nějaký symbol/slovo, doplníme gramaticky správně celou větu.

Plánování

- Je třeba seznámit se dobře s obsahem komunikačních materiálů dítěte, promyslet situace během dne, v nichž budeme modelovat, případně přidat do materiálů další symboly.
- Naplánovat si, jaká slova z jádrové slovní zásoby budeme přednostně zavádět, pro začátek stačí málo!
- Postupně navyšujeme počet slov ve větě, která modelujeme (zpočátku např. teď si nalijeme **čaj**, postupně: teď si **nalijeme čaj**, teď si **nalijeme čaj**).
- Stojí za to plánovat modelování v aktivitách, které jsou pro dítě zajímavé, atraktivní.
- Být vždy krůček před schopnostmi uživatele - pokud dosud nepoužívá systém ke komunikaci ani jednotlivými slovy, budeme modelovat na úrovni jednotlivých slov (půjdeme do zahrady - ukážeme na symbol "**jít**"). Pokud už je schopen užít jedno slovo, přidáme do modelování další slovo. (ukážeme při řeči "**jít**", "**zahrada**") Pokud vyjádří holé věty, zaměříme se v modelování na přidání např. přídavného jména.
- Může být užitečné plánovat zpočátku užití slov hlavně z **jádrové slovní zásoby**. Dítě se tak bude přirozeně učit, že stejná slova lze účinně využít v mnoha různých komunikačních situacích (proto v tomto příkladu začínáme se slovem "jít", a ne "zahrada").

Tipy

- Můžeme zapojit celou třídu - není vždy nutné mít v ruce komunikační knihu konkrétního dítěte, můžeme mít např. velkou tabuli se symboly na zdi, na interaktivní tabuli, s kterou budeme mluvit a ukazovat všem. I ostatní děti bude bavit ukazovat a modelovat s námi/místo nás.
- Pokud dítě začne reagovat a něco sdělovat, je vhodné opakovat celou větu, kterou můžeme uvést např. “Aha, ty říkáš: Já mám rád rohlík” (přitom opět ukazujeme na symboly) - jeho sdělení tedy opakujeme v 1. osobě.
- Mysleme na to, že i když chceme vytvářet gramaticky správné věty, účinná komunikace je stále na prvním místě. Raději dysgramatická věta, která je ale nositelem jasného sdělení, než dlouhá gramaticky správná věta s ukázáním všech větných členů, která nic neříká, protože je pro dítě příliš náročná.

Modelujeme

Princip “jednou já a jednou ty” - střídání pomůže při modelování

- stavění, bourání, navlékání, (ještě jednu - například znak)
- posílání auta (mačkání tlačítka “jed”)
- přesypávání písku (“ted’ ty”)

Pořád a celý den

Např. Znaky užíváme v běžných situacích: např. chceme-li děti upozornit na zahájení konkrétní činnosti („*ted' si půjdeme **umýt ruce***“), chceme-li pojmenovat to, co dítě zrovna dělá („*ty **stavíš vysokou věž z kostek***“), jako podporu při užívání abstraktních pojmů („*ty **ale jedeš rychle!***“), v případě, že potřebujeme, aby nám dítě věnovalo pozornost („***počkej na mě!***“), chceme-li mu pojmenovat jeho či naše pocity („*ty se **ted' zlobíš**, že **musíš jít uklízet hračky, vid'?***“).

Nebojme se dělat chyby, dovedou nás k lepšímu výsledku.

Jak bychom “učili” předcházející symboly, kdybychom nemodelovali?

Cvičení - společné

Využití materiálů, s kterým jsme pracovali v části Slovní zásoba včetně stránky jádrové slovní zásoby

- Vezměte si jádrovou tabulku a k tomu tematickou tabulku Snídaně nebo svačina (viz další slide). Jak budete modelovat při snídani či svačině? Říkejte věty.

Cvičení samostatně

- Podobně vyberte jednu část dne ze zaslaných tabulek a vypište, jak budete modelovat užití jádrových i tematických slov v dané situaci. Je třeba myslet na různé komunikační situace, nejen žádost, výběr! Věty si pište.

POUŽITÉ ZDROJE

Adaptované knížky. Sdílíme iSEN: RUBRIKY: inspirace, komunikace, kreativita, praxe, speciální potřeby, zpřístupnění [online]. [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: <https://www.i-sen.cz/clanky/praxe/adaptovane-knizky>

DVOŘÁK, Josef. *Logopedický slovník: [terminologický a výkladový]*. 3., upr. a rozš. vyd. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2007. Logopaedia clinica. ISBN 978-80-902536-6-7

FRASER, Dorothy. In Sdílíme iSEN www.i-sen.cz [online]. Dostupné z <https://www.i-sen.cz/clanky/komunikace/komplexni-komunikacni-a-organizacni-system-1-cast>. [cit. 2021-10-11]. Dostupné z <https://www.alternativnikomunikace.cz/soubor-material-pro-oceneni-urovne-skoly-z-hlediska-komunikace-z-prednasky-d-fraser-216-.pdf>

HERZÁNOVÁ, Bohdana, Lenka GWOŽDŽOVÁ, Lucie LAUDOVÁ, Květa STAŇKOVÁ a Jana ŠAROUNOVÁ. *Augmentativní a alternativní komunikace: program Dorozumívání a Ruce: metodika výuky a používání znaků DaR*. Praha: Speciálně pedagogické centrum pro děti a mládež s vadami řeči se zaměřením na augmentativní a alternativní komunikaci, 2021. ISBN 978-80-270-8942-0.

KIRSTEN, Jane. [online]. In OTR, QIAT ListServe [cit. 4. 4. 2011]. Dostupné z <https://www.assistiveware.com/learn-aac/roadblock-give-up-too-soon>

POUŽITÉ ZDROJE

ŠAROUNOVÁ, Jana. *Metody alternativní a augmentativní komunikace*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0716-0

Vstupní formulář, adapted from the work of Amy Weatherby (1995) and Kathleen Quill (1995) by the Bridge School. Úprava a překlad pro české prostředí Lenka Říhová. In Sdílíme iSEN www.i-sen.cz [online]. [cit. 2021-10-11]. Dostupné z <https://www.i-sen.cz/clanky/komunikace/komplexni-komunikacni-a-organizacni-system-1-cast>

ŘÍHOVÁ, Lenka, ŠAROUNOVÁ, Jana, *Podpůrný metodický materiál, nedílná součást prezentace ke vzdělávacímu modulu VYUŽÍVÁNÍ VYBRANÝCH PROSTŘEDKŮ ALTERNATIVNÍ A AUGMENTATIVNÍ KOMUNIKACE V PŘEDŠKOLNÍM VZDĚLÁVÁNÍ II*, projekt APIV A – KA 03, NPI ČR 2021

Communication matrix. [online]. In www.communicationmatrix.org. [cit. 2021-10-11]. Dostupné z <https://www.communicationmatrix.org/>

Podporovaná řečová stimulace [online]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: <https://youtu.be/rGqiYCVQ3l0>

DOPORUČENÁ LITERTURA

BONDY, Andy a Lori FROST. *Vizuální komunikační strategie v autismu*. Praha: Grada, 2007. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2053-1.

DVOŘÁK, Josef. *Logopedický slovník: [terminologický a výkladový]*. 3., upr. a rozš. vyd. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2007. Logopaedia clinica. ISBN 978-80-902536-6-7

FRASER, Dorothy, dostupné z <https://www.alternativnikomunikace.cz/soubor-material-pro-oceneni-urovne-skoly-z-hlediska-komunikace-z-prednasky-d-fraser-216-.pdf>

HEMZÁČKOVÁ, Krista a Libuše KUBOVÁ. *Čteme obrázky: komunikační systém tvořený návodnými kresbami: procesní schémata*. Praha: Parta, 2011. ISBN 978-80-7320-055-8.

HERZÁNOVÁ, Bohdana, Lenka GWOŽDŽOVÁ, Lucie LAUDOVÁ, Květa STAŇKOVÁ a Jana ŠAROUNOVÁ. *Augmentativní a alternativní komunikace: program Dorozumívání a Ruce: metodika výuky a používání znaků DaR*. Praha: Speciálně pedagogické centrum pro děti a mládež s vadami řeči se zaměřením na augmentativní a alternativní komunikaci, 2021. ISBN 978-80-270-8942-0.

DOPORUČENÁ LITERATURA

JANOVCOVÁ, Zora. *Alternativní a augmentativní komunikace: učební text*. Brno: Masarykova univerzita, 2003.

ISBN 80-210-3204-9.

KNAPCOVÁ, Margita. *Výměnný obrázkový komunikační systém VOKS*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR, 2005. ISBN 80-86856-07-0

KUBOVÁ, Libuše. *Piktogramy: metodická příručka: [učebnice pro učitele pomocných škol a přípravných stupňů pomocných škol]*. Praha: Tech-market, 1997. ISBN 80-86114-00-7..

KUBOVÁ, Libuše a Renata ŠKALOUDOVÁ. *Řeč rukou: komunikační systém tvořený znaky - Znak do řeči*. Ilustroval Milan VÍŠEK. Praha: Parta, 2012. ISBN 9788073201784.

LAUDOVÁ, Lucie, *Augmentativní a alternativní komunikace*. In ŠKODOVÁ, Eva a Ivan JEDLIČKA. *Klinická logopedie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-546-6

SKALOVÁ, Pavla Foster, Alena KUNOVÁ a Jana ŠAROUNOVÁ. *Jak si porozumět, domluvit se a společně si hrát: neverbální dítě v mateřské škole*. V Praze: Pasparta, 2021. ISBN 978-80-88290-73-5.

DOPORUČENÁ LITERTURA

ŠKODOVÁ, Eva a Ivan JEDLIČKA. *Klinická logopedie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-546-6.

ŠAROUNOVÁ, Jana. *Metody alternativní a augmentativní komunikace*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0716-0.

ŠAROUNOVÁ, Jana. *Možnosti využití augmentativní a alternativní komunikace při práci s žáky v základní škole speciální*. Praha: IPPP ČR, 2008. ISBN: 978-80-86856-37-7.

DOPORUČENÉ INTERNETOVÉ STRÁNKY

Internetové stránky v ČJ

www.alternativnikomunikace.cz [online]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: <https://alternativnikomunikace.cz/>

www.i-sen.cz [online]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: <https://www.i-sen.cz/home>

Internetové stránky v AJ

www.assistiveware.com [online]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: <https://www.assistiveware.com/>

www.aacinstitute.org [online]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: <https://aacinstitute.org/>

www.callscotland.org.uk [online]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: <https://callscotland.org.uk/>

www.communicationmatrix.org [online]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: <https://communicationmatrix.org/>

www.isaac-online.org [online]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: <https://isaac-online.org/>

www.praacticalaac.org [online]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: <https://praacticalaac.org/>

www.salttillo.com [online]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: <https://salttillo.com/>

Projekt *Společné vzdělávání a podpora škol krok za krokem. Implementace Akčního plánu inkluzivního vzdělávání – metodická podpora (APIV-A)* je spolufinancován Evropskou unií.

děkuji za pozornost

Autorem materiálu a všech jeho částí, není-li uvedeno jinak, je kolektiv autorů NPI ČR (nástupnická organizace NÚV, projekt IPs APIV A v letech 2017 až 2022).

Dílo podléhá licenci [Creative Commons CC BY SA 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/) – Uveďte původ – Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

Národní pedagogický institut
České republiky
Senovážné náměstí 872/25
110 00 Praha 1